

vodili retke iz Homerove *Odiseje*. Treći lektorat s odlomcima iz Biblije («Pjevajte nam pjesmu sionsku») održan je na otoku Visovcu, a vodila ga je prof. Jelena Marohnić. Na četvrtom se, pak, održanom u Puljanima pod vodstvom prof. Inge Vilogorac Brčić, čitalo pismo ostrogotskog kralja Teodorika tajniku Kasiodoru («Traži se svirač kitare za franačkog kralja»).

U sklopu seminara održavala se arheološko-likovna radionica koju su vodile prof. Ana Madunić i Tanja Kovačić. Sudionici su, k tomu, sudjelovali u kvizu «Prepoznaj mitskog junaka», koji je osmislila prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić te su čuli predavanje prof. Inge Vilogorac Brčić pod naslovom «Božanski svirači u djelima likovnih umjetnika».

Prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić sudionicima seminara predstavila je povijest Skradina i odvela ih u obilazak najznamenitijih skradinskih spomenika. Vodila ih je i u stručni obilazak lokaliteta i arheološke zbirke na Bribirskoj glavici te vojnog logora u Burnumu, gdje su posjetili i arheološku zbirku u Puljanima. Seminaristi su obišli i Šibenik, ondašnju Gradsku knjižnicu, Katedralu te Muzej Grada Šibenika koji im je predstavio kustos Toni Brajković. Neizostavan je bio i posjet otoku Visovcu, gdje su sudionici boravili u franjevačkom samostanu i njegovoj zbirci.

Na završnoj prezentaciji sudionici su održali prigodan program u kojem su čitali vlastite eseje inspirirane antičkim glazbenicima i glazbalima te izabrane odlomke iz održanih lektorata. Izveli su igrokaze prema pripovijestima o Demodoku iz Homerove *Odiseje* te o Orfeju iz Ovidijevih *Metamorfoza*. Nakon toga podijeljene su im diplome i najboljima među njima zaslužene nagrade.

Zlatko Šešelj

Dvije izložbe

POMPEJI

»Život u sjeni Vezuva«, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori,
15.3.-10.7.2011.

POMPEII THE EXHIBIT

»Life and death in the shadow of Vesuvius«, New York,
Discovery Times Square, march-september 2011.

Nakon lošeg predstavljanja grčkih tragova na prostoru današnje Hrvatske, Galerija Klovićevi dvori ugostila je odličnu izložbu o Pompejima. Što su propustili Grci, nisu Rimljani!

Već od samog ulaska na izložbu, preko sjajno izabranog i predstavljenog (skromnog) izbora pompejanskih artefakata, pa do odličnog kataloga, sve je to pokazalo da su nas profesionalci iz Nacionalnog arheološkog muzeja u Napulju egzemplarno podučili kako se pravi izložba. S talijanske strane izložbu je priredila (i stručne tekstove u Katalogu napisala) Fiorenza Grasso. Ipak, treba naglasiti da su velik doprinos izložbi dali kustosica izložbe Jasmina Bovoljak, koja je osmislila prostornu koncepciju, te suradnice Danijela Marković i Ljiljana Velkovski. Vizualnu raskoš izložbi dali su Nedjeljko Mikac, autor likovnog postava, te autor fotografija Darko Bovoljak.

Kako je već u najavama rečeno, izložba POMPEJI, Život u sjeni Vezuva donosi ograničen izbor materijala iz Pompeja i iz Herculaneja koji se čuva u Nacionalnom arheološkom muzeju u Napulju. Broj artefakata je ograničen jer se iz muzeja nikad ne iznosi velik broj predmeta, štoviše, nikad se ne dira stalni postav (premda se on već godinama renovira, pa je i u samom muzeju tek djelomično dostupan). Ipak, i ovakav skroman izbor predmeta visoke umjetničke vrijednost i predmeta svakodnevnog pompejanskog života, ugaslog nenadano 24. kolovoza 79. godine naše ere, bio je – uz mudar raspored tema i odličnu prostornu organizaciju – dovoljan da se stekne uvid u život tog provincijskog grada.

Pompeji su jedan od najznačajnijih izvora našeg poznavanja rimske civilizacije i nepresušno vrelo arheološkog materijala, a s obzirom na svoju kob i jedna od to-

čaka koja je u nas vrlo dobro poznata, što preko škole (kao obvezna tema nastave povijesti i povijesti umjetnosti, a naravno i latinskog jezika) što preko turističkih putovanja koja u Pompeje neizostavno vode brojne posjetitelje.

Pompeji su sagrađeni na kamenom brežuljku podno Vezuva, na južnoj strani Napuljskog zaljeva. Na tom su prostoru postojala starija naselja da bi tek u vrijeme etruščanske dominacije grad bio izgrađen u svom punom opsegu po uzornom urbanističkom planu. Nakon etruščanskog poraza u sukobu sa stanovnicima Kume i Samnićanima jača grčki utjecaj (Neapolis i Kuma bili su snažne grčke kolonije), a potom i samnitski. Pompeji su postali dijelom rimske države nakon ratova u kojima su Rimljani porazili Samnićane, početkom 3. st. prije naše ere. Premda će u nekim kasnijim prilikama još biti pokušaja zbacivanja rimske vlasti, sve je ostalo samo na povremenim ekscesima. Nakon Sulina slamanja pobune u Kampaniji Pompeji su definitivno postali rimski grad.

Grad je bio odlično projektiran i izgrađen te prilično velik. Računa se da je u njemu živjelo dvadesetak tisuća ljudi.

Bio je to prosperitetan grad koji je živio od plodnih obronaka Vezuva, trgovine i bezbrojnih obrtničkih radionica. Daleko od političkih previranja živio je svoj ustaljeni život sve do kobne provale Vezuva koja ga je pokopala pod višemetarskim slojevima vulkanskog pepela i kamenja. Ista je katastrofa uz Pompeje pokopala Oplontis i Herkulanej, a Stabije i neka druga naselja bila su teško oštećena. Istu sudbinu doživjele su i brojne vile koje su bile razasute na širokom prostoru obronaka Vezuva. Nakon te katastrofe grad je prestao postojati i nikada nije obnovljen.

Istraživanje Pompeja započeli su, dakako, početkom 18. stoljeća lovci na blago, da bi sredinom tog stoljeća započela i ozbiljna istraživanja i organizirana zaštita nalazišta. Istraživanja traju i danas, a velik dio Pompeja još je uvijek pod naslagama pepela i kamenja.

Herkulanej je pak bilo naselje uz morsku obalu, pa je – uz sve što se zbivalo s Pompejima – još prekriven i lavinom stvrdute lave i blata koji su stvorili sloj od preko 20 metara. Otkriven je samo manji dio naselja jer su radovi izuzetno zahtjevni.

Izložba se koncentrirala više na život u Pompejima, dok će se posjetitelj s katastrofom susresti tek na samom kraju kad naiđe na dvoranu u kojoj su izloženi gipsani odljevi mrtvih tijela ljudi i životinja poginulih u erupciji. Zaustavljeni u najčudnijim pozama u želji da sačuvaju život, a ne znajući što se događa (ugušeni plinovima) – pružaju najpotresnije svjedočanstvo o strahoti koja se dogodila Pompejima.

Prikazan je pak život bogatih građana: tu su gozbe, njega tijela i tretmani ljepote, gospodarstvo i njegovi plodovi, pa kuća i vrt (rimska *domus*). Nije izostao ni izbor erotskih slika i kipova te prizor iz javne kuće.

Materijal (ali i obilje planova, rekonstrukcija i fotografija, u nekim slučajevima u prirodnoj veličini) je pomno odabran: nema tu, naravno, remek-djela (takvih u Pompejima i nije bilo, ipak je to bila provincija), ali primjeri umjetnosti i obrta govore da ta proizvodnja doseže vrhunske domete.

Iskoristivši raznolikost prostora kustosica je uspjela u nekim točkama izložbe stvoriti takav ambijent da se čini kako upravo hodamo tim usnulim gradom.

Svime je tim postignuto da u ovoj izložbi uživaju i oni koji o rimskoj civilizaciji puno znaju, kao i potpuni laici. Ona je toliko didaktična a istovremeno i estetski profinjena da su s te izložbe svi otišli znajući više nego na dolasku, ujedno oduševljeni makar i tim skromnim uvidom u sjaj jednoga doba.

Katalog uz izložbu »prirodni« je nastavak te ideje vodilje: tekstovi su kratki, ali pisani izuzetno stručno, odlično ilustrirani i opremljeni. Da bi se u osnovnoj terminologiji i u osnovnim pojavama snašli i oni koji o Rimu i rimskoj civilizaciji ne znaju ništa, katalog je upotpunjen odličnim prilogom Opis pojmova te Bibliografijom, koje je sastavila kustosica.

Izložba je u svemu bila okrenuta publici, a ne stručnjacima. Tako je sjajno obavila svoju ulogu i, na neki način, pozvala ju da se Pompejima vrati dolaskom na sam lokalitet. Odlično obavljen posao!

* * *

Stjecajem okolnosti bio sam u prilici posjetiti sličnu izložbu na drugoj strani Oceana i uvjeriti se da ovakve putujuće izložbe rade vrhunski profesionalci.

Izložba se održavala u izložbenom prostoru Discovery u blizini Times Squarea u New Yorku, prostoru koji je sasvim drugačiji od Galerije Klovićevi dvori. Riječ je o golemom podrumskom prostoru nekadašnjih skladišta koji se – sasvim obnovljeni i uređeni (tu su i kafić i vrlo bogato opremljena muzejska trgovina) – koriste za edukativne izložbe. U drugom dijelu tog golemog prostora istovremeno se održavala izložba o Harryju Potteru!

Izložba je pak – makar se radi o gotovo istim temama – bila potpuno drugačija! I tu se pokazalo izuzetno važnim da se pristupi publici s onim informacijama i na onaj način na koji će to publika najbolje prihvatiti. Tu nema mjesta osobnim ambicijama, već je sve podređeno uspjehu kod publike. A publiku treba razumjeti. I moram reći da je publike bilo mnogo iako sam na izložbu išao oko podneva, dakle usred radnoga dana. Na ulaz u izložbeni prostor (a u jednom se turnusu puštalo cca 40 posjetitelja) morali smo čekati dvadesetak minuta. Za to vrijeme ušle su dvije grupe posjetilaca; mi smo ušli u trećoj. Iza nas već se skupila golema grupa školske omladine, dok je s nama u grupi bila i jedna skupina studenata! Sa svom tom mladeži na ulaz su čekale i gospođe u godinama, mlađi parovi, pa čak i jedna obitelj s mladim čovjekom u invalidskim kolicima. Dakle, vrlo heterogena publika, koja uz to ne susjeduje s Italijom, niti u školskim programima spominje Pompeje. Dakako, među posjetiteljima ima i mnogo onih koji su vidjeli Pompeje (makar na televizijskim programima) ili su o njima čitali, ali moramo biti svjesni da za tu publiku Pompeji ne znače isto ono što znače nama.

I stoga je i cijela izložba bila posve različita od zagrebačke!

Izložba je započinjala kratkim, desetminutnim, filmom o Pompejima koji završava impresivno napravljenom animacijom cijele prirodne katastrofe! Pred nama se odvija erupcija Vezuva koju film prati iz sata u sat. I pred našim očima Pompeji se od bogatog grada pretvaraju u ruševinu koju će polako prekriti pepeo i zaborav!

Nakon toga slijedi razgledavanje. Teme su slične zagrebačkima: hrana i piće, trgovina i gospodarstvo, privatne vile i vrtovi, raskoš i ljepota, mrtva tijela, ali ovdje su dodane teme o medicini, posmrtnim običajima i religiji.

Materijal je na izložbi sasvim različit. Dok je u Zagrebu prikazana gozba uz bogatu trpezu, u New Yorku je izložena cijela lepeza ostataka hrane, te pribora za jelo i posuda. A kako se radi o znatno konzervativnijoj publici (premda se to za New York ne bi reklo), tema erotike svedena je samo na diskretno postavljenu scenu iz javne kuće. Postavljena je pak tako da, ako ne znaš da postoji, nećeš je ni uočiti!

Katalog je ovdje pak znatno skromniji od zagrebačkog, no zato je muzejska trgovina ponudila cijelu lepezu pompejanskih suvenira i knjiga o rimskoj civilizaciji i u tom segmentu ponude slijedeći istu ideju: upoznati publiku s jednom njoj dalekom temom.

I newyorška je izložba, baš kao i ona zagrebačka, svoj zadatak u cijelosti ispunila.

Zlatko Šešelj

Antika u slikama

Kritička literatura o antici u svijetu čini nepregledni korpus knjiga svih razina: od slikovnica za najmlađe do subspecialističkih znanstvenih proučavanja pojedinih aspekata antičkog života. Hrvatski pak doprinos literaturi o antici mogli bismo nažalost nazvati izuzetno skromnom. Pa i ta se skromna produkcija sastoji ponajviše od specialističkih znanstvenih studija pojedinih aspekata antike, nerijetko povezane s antičkom baštinom na našem prostoru. Uz takva se izdanja u većem broju pojavljuju izdanja povezana s antičkom mitologijom te udžbenici odnosno rječnici i time je opseg našeg doprinosa kritičkoj literaturi o antici gotovo u potpunosti ocrtan.

Ako se pak zapitamo u kojoj se mjeri ta literatura obraća nestručnoj publici, napose mladoj, da bi antičkim temama privukla znatno veći broj zainteresiranih čitatelja, odgovor je vrlo jednostavan: od svega što o antici pišu i objavljuju naši stručnjaci široj je javnosti zanimljiv tek malen dio i to poglavito onaj koji govori o grčkoj mitologiji. Tek se tu i tamo pojavljuje poneka knjiga koja svojim diskursom i pristupom cilja na nestručnu publiku. Djeci – tom najbitnijem čitateljskom skupu – namijenjeno je tek nekoliko knjiga domaćih autora.

Stoga su izdavači – s pravom – posegnuli za knjigama za djecu koju je proizvela tuđa pamet, kad se već čini da vlastite uopće nemamo.

Naglašavam »s pravom«, jer ne samo da su osjetili tržišni potencijal takvih izdanja, već i njegovu kulturnu, a rekao bih i obrazovnu važnost.

Ako su pri tom izdavači bili oprezni i preuzeli kvalitetno složene »slikovnice za velike i male« koje se mudro i promišljeno bave antičkim temama, tad su uz profit obavili i važan kulturni i obrazovni posao.

Stjecajem okolnosti tri su mi takve knjige došle pod ruku u posljednjih nekoliko mjeseci premda su tiskane u različitim godinama, te sam smatrao vrijednim predstaviti ih čitateljstvu časopisa *Latina et Graeca*.

Prva od tih knjiga nosi naslov

e.istraživač

Antička Grčka, napisao Peter Chrisp, DK, Google, Mozaik knjiga, Zagreb, 2008. Knjigu je s engleskog prevela Marija Perišić.

Riječ je o odličnom pregledu grčke povijesti i kulture od minojske Krete do Aleksandra Velikog i helenizma. Knjiga je odlično ilustrirana, a teme su – uz nužne redukcije zbog publike kojoj je namijenjena – pregledno i vrlo korektno prikazane. To su: Antički Grci, Minojci, Mikenjani, Homer i Trojanski rat, Mitovi i junaci,

Mračno doba, Uspon polisa, Grčke kolonije, Atena, Demokracija, Sparta, Odrastanje u Sparti, Odrastanje u Ateni, Glazba, Kod kuće, Život žena, Gozba, Gimnazij, Odjeća, Robovi, Zemljoradnja, Pomorska trgovina, Bogovi, Vjerski obredi, Proročista i proricanje, Smrt i zagrobni život, Ratovanje, Perzijski ratovi, Bitka kod Salamine, Atensko carstvo, Partenon, Atena protiv Sparte, Grčka umjetnost, Olimpijada, Kazalište, Grčka znanost, Medicina, Filozofija, Aleksandar Veliki, Helenističko doba, Grčka baština. Na samom se početku knjige nalazi uputa za potragu na internetu (ipak je to knjiga iz serije *e.istraživač*) pod nazivom Internetske veze, a na kraju su još dodani prilozi: Kronologija, Pojmovnik, Kazalo i Zahvale.

Tekst pak nije kontinuirana priča o grčkoj povijesti ni o grčkoj kulturi već mozaični prikaz raznih elemenata koji sačinjavaju pojedinu temu: u poglavlju o filozofiji, naprimjer, uz nekoliko uvodnih rečenica sve je prezentirano kroz likove filozofa. Njihov je izbor pak dokaz o vrsnosti autora knjige: svoje su minijature portrete – koji sadržavaju biografske podatke i naznake glavnih misli svakog prikazanog filozofa – dobili Sokrat, Ksenofan, Tales, Heraklit, Parmenid, Demokrit, Platon, Aristotel, Epikur i Diogen. Ovaj je posljednji predstavljen u toj galeriji ne svojim imenom, kao svi ostali, već nazivom Cinik. Ne znam povod takvom odstupanju (i upravo takve sitnice predmet su mojih »neslaganja« s autorom), ali je sasvim nepotrebno. Ne slažem se ni s obrazloženjem naziva »cinik« što ga je ponudio autor. Takvih neslaganja ima i u drugim dijelovima knjige (naprimjer u poglavlju Homer i trojanski rat autor postavlja pitanje je li se trojanski rat doista zbio. K tomu iskazuje rezervu je li arheološki lokalitet na Hisarliku doista Troja. Po autoru to je »možda« Troja. Istraživanja su ipak dokazala da je doista riječ o Troji pa je ova sumnja bespredmetna. No bez obzira na sva ovakva mjesta riječ je o odličnom izdanju koje k tomu još upućuje i na pouzdane internetske stranice za pojedina pitanja i probleme.

Prevoditeljica je uglavnom korektno prevela tekst, no ipak bih joj prigovorio nevoljkost da se za termine i imena konzultira sa stručnjacima. Tako je arhaijsko razdoblje pretvorila u »arhaično«, a gradovi Pil i Tirint postali su Pilos i Tirins. Ipak, nasreću, većih pogrešaka te vrste nema, tako da je u cjelini ovo izdanje odlična prilika mladima da se iz jednostavna izvora obavijeste o grčkoj civilizaciji.

Druge pak dvije »slikovnice« bave se Rimom i rimskom civilizacijom, a rezultat su australijske pameti (točno ste pročitali: australijske, ne austrijske) i to su

Rim

Uspon i pad carstva, napisao Philip Wilkinson, Lusio d.o.o., Zagreb 2010.

Knjigu je s engleskoga prevela Lovorka Cesarec Ban, dok su stručnu redakciju obavili Slavo Mandurić, dipl. ing. i Marija Buhin, prof.

te

Rimski gladijatori

Napisali Luise Park i Timothy Love, MacMillan Education Australia, [24 sata, Zagreb 2010].

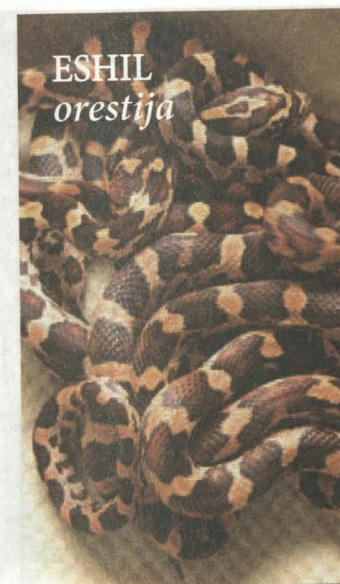
(podataka o prevoditelju i eventualnom redaktoru uopće nema, a podatak o hrvatskom izdavaču i godini izdanja pronašao sam u digitalnom katalogu NSK!),

Prva od tih dviju knjiga doista je odlično napisana i vrlo kreativno posložena »slikovnica«. Koristeći zanimljiva rješenja knjižnog oblikovanja – čim otvorite korice, naprimjer, »otvara« se složena karta Rimskoga carstva – autor, inače Englez, vješto kombinira kratke uvode u svaku od tema (Antički Rim, Veliki spektakli u Koloseju, Rađanje republike, Od republike do moćnog carstva, Svakodneva građana Rima, Život osobnog roba/Servina priča, Krvava arena, Drama i uzbuđenje na utrkama dvokolica, Uživanje i težak rad u ruralnom Rimu, Rimski bogovi i božice, Vještine i zanati rimske umjetnosti, Uništenje Pompeja, Ljubav prema tehnologiji, Obrana granica carstva, Kraj carstva i pad Rima) s bitnim osobama, pojavama i pojmovima povezanima s pojedinom temom. Dakako, odlični likovni materijal, poglavito crteži, ali i fotografije, dodaju verbalnoj podlozi snagu neposredna uvida. Knjizi su na kraju dodana i tri kraća dodatka: Činjenice o Rimu, Rječnik i Kazalo. Na samom pak kraju, kao poseban dodatak, nalazi se i kratak strip Cezarova smrt. Dakle, jedna odlično napisana, izvrsno ilustrirana, vrlo upotrebljiva te nadasve privlačna knjiga. Dakako, s pojedinačnim tumačenjima ili podacima može se polemizirati (kao, naprimjer, s podatkom da je u Rimu do 4. stoljeća bilo čak 46000 (sic!) inzula, što bi značilo da je inzula, a radilo se o višekatnicama s velikim brojem stanara, prosječno imala manje od 20 stanovnika, što se ne može pravdati; objašnjenje o štovanju Marsa kao boga rata jer se »počeo povezivati s rastom carstva« i sl.), no radi se o izuzetno solidnom izdanju koje će djeci školske dobi biti »prozor« u rimski svijet.

Druga od navedenih knjiga u cjelini je australijski proizvod: Luise Park poznata je australijska spisateljica za djecu, a i ova je knjiga o gladijatorima vrlo solidan

proizvod njezina pera. Premda likovno manje raskošna od prethodnih knjiga, ovu krasi kompaktnija priča o temi. Dakako, čitav niz pojmova i pojava, kako to priliči ovakvim izdanjima, objašnjen je i ilustriran mozaično, no tema je ovdje razrađena čvršćom pričom koja nas vodi kroz ova poglavlja: Tko su bili rimski gladijatori?, Razvoj gladijatorskih igara, Osposobljavanje gladijatora, Pod povećalom: Ludus Magnus, Vrste gladijatora, Gladijatorsko oružje i oprema, Portret: Flama, Rimski amfiteatri, Pod povećalom: Kolosej, Carevi-gladijatori, Portret: Car Komod, Stav prema gladijatorskim igrama, Portret: Spartak, Nestanak rimskih gladijatora. Na kraju su dodani Tumač manje poznatih pojmova i Kazalo. No i ovdje se može prigovoriti autorici na nekim promašajima u pripovijedanju i tumačenju. Premda je, naprimjer, u kronologiji gladijatora (na str. 4-5) točno napisano da su prve borbe gladijatora u Rimu zabilježene 264. pr. Kr., autorica u tekstu ipak navodi da su »Rimski gladijatori nastali... u ranom razdoblju Rimskog Carstva.« Radi se i inače o problemu imenovanja rimske države. Po mom mišljenju u svakom bi se trenutku trebalo jasno razlikovati rimsko kraljevstvo, rimska republika i rimsko carstvo, no u anglosaksonskom je svijetu za pojam rimske države česta upotreba pojma imperij. Prevodioci – a za ovo ih izdanje uopće ne znamo – mehanički to prevode carstvom, premda je iz konteksta jasno da se radi, kao što je ovdje slučaj, o periodu rimske republike. Drugi prijepor vidim u tvrdnji autorice da je »prvi amfiteatar u Rimu bio Circus Maximus«. Ona očevidno ne razlikuje dvije građevinske forme, stadion i amfiteatar, pa ih trpa u istu vreću. Šteta, jer u cjelini ova knjiga daje vrlo solidan pregled tematike, vrlo točne opise pojmova, građevina i pojava, pa će zainteresiranoj mladoj publici biti dobar vodič kroz omiljenu temu rimske gladijatorske tradicije.

Ove tri prikazane knjige nisu, dakako, sve što se iz ovog tipa produkcije našlo na policama naših preostalih knjižara, odnosno na prodaji u novinskim kioscima. Pa premda je riječ samo o prijevodima, treba ih u svakom slučaju pozdraviti jer popunjavaju izuzetno važan prostor školske literature kakvu naša pamet naprosto ne proizvodi. Stoga, ako bude i drugih prijevoda kvalitetnih stranih izdanja, a ako ste ikad zašli u velike knjižare u inozemstvu mogli ste se uvjeriti da je broj tih izdanja izuzetno velik, bit će to i dragocjen korak u privlačenju mlade publike temama kojima se cijeloga života bavimo.

Priredila i prevela Maje Rupnik Matasović
Knjiga LIX, cijena 195 kn

Priredila i prevela Jelena Knešaurek Carić
Knjiga LX, cijena 145 kn

Priredio i preveo Hrvoje Gračanin
Knjiga LXI, cijena 100 kn

Priredio i preveo Dubravko Škiljan
Knjiga XVI., cijena 60 kn